

ASEDIUL TIMISOAREI DIN ANUL 1596 ÎNTR-O RELATARE GERMANĂ DE EPOCĂ

Ioan Hațegan

Un fapt obișnuit în lumea central europeană a veacului al XVI-lea, lume frământată de atâtea convulsii sociale, politice, militare, a fost relatarea celor mai noi știri din Europa prin intermediul unor buletine de știri tipărite. În lumea germană ele se numeau, generic “*Newe Zeitung*”, în cea italiană “*Avviso*”. Tipărite în marile orașe, pe câteva foi volante sau legate, cu aprobarea împăratului, regelui, principelui sau arhiepiscopului, acestea aveau rolul de a informa clasa avută și, mai ales, clasa mijlocie, a meseriașilor și a negustorilor, asupra evenimentelor petrecute într-un loc sau altul. În acest fel aceștia știau ce anume piață a avut de suferit, ce anume produse s-ar putea trimite spre zonă, iar clasa politică își putea face calculul jocurilor în care dorea sau nu să intre.

Multe dintre acestea s-au pierdut sau zac prin cine știe ce depozite prăfuite de arhive și biblioteci. Unele au fost identificate de cercetători pasionați și aduse la cunoștința publică, cel puțin la nivel de informație. Doar o parte a acestora au fost copiate și tipărite, intrând astfel în circuitul științific.

Banatul a fost una dintre regiunile europene care au beneficiat de multe prezențe în paginile acestor buletine de știri, le-am putea numi deja ziare de informație. Mai ales în perioada anilor 1594-1598, atunci când Liga Sfântă a început războiul împotriva Imperiului Otoman. Dintre multele informații am ales doar o mai amplă relatare despre asediul pe care principele Transilvaniei Sigismund Bathory l-a întreprins în vara anului 1596 asupra puternicei cetăți a Timișoarei. Relatările ce urmează au savoarea unei cronici medievale, în care prințul este eroul principal, în care turcii otomani sunt cei răi, iar creștinii sunt - întotdeauna - cei buni. Faptele trebuiesc luate cu circumspecție atunci când sunt superlaudative, iar cifrele trebuiesc - în majoritatea cazurilor - reduse la jumătate.

Oricum ar fi, datele acestor tipărituri sunt extrem de prețioase și ne ajută la recompunerea unei lumi și a mentalității acesteia. Fără acestea ar fi foarte greu să cunoaștem realitatea unei lumi de mult dispărute.

ȘTIRI SCURTE ȘI ADEVĂRATE, ARDELENEȘTI, TĂTĂRĂȘTI ȘI TURCEȘTI

În care se relatează ce s-a întâmplat înainte și după asedierea Timișoarei, cu atacuri și trageri, cu lupte și hărțuieli,

Relatate de o persoană nobilă care a participat la ele și le-a descris.

A venit împăratul turcesc cu 300.000 călăreți și infanteriști, împreună cu multe mii de cămile. Cu el a fost și Djafer (Chiafer – în textul original) pașa care avea și el peste 60.000 oameni.

De asemenea, este o descriere despre cum prea înalt slăvitul domn al Transilvaniei a constituit o mare armată și se relatează evenimentele războinice recente ca și pregătirile de război a tuturor cavalerilor pentru a-l pedepsi pe dușmanul ancestral.

Se descrie și ce s-a întâmplat la Constantinopol, în Persia, în Ungaria, pe apă și pe uscat, în Croația, Polonia, Austria și-n alte locuri în iunie și în luna curentă, iulie, a acestui an 1596.

Tipărit cu aprobare, 1596.

“Consemnare oficială despre cum înalt slăvitul și înalt nobilul domn Sigismund, domnul Transilvaniei, al Valahiei (Țării Românești, N.N.) și al Moldovei, comite și domn al secuilor, s-a retras din fața și din Timișoara precum și ce s-a întâmplat înainte și după asediu, relatat veridic de un nobil transilvănean și descris în amănunt, precum urmează:

După ce nobilul domnitor i-a alungat pe turci și pe tătari cu mari pagube pentru ei din fața Lipovei, cu aceeași armată Înălțimea Sa s-a dus spre Ferolak (Felnac, N.N.) și a cucerit într-o singură zi această localitate iar pe turcii de aici i-a lăsat să plece, fără nimic, spre Timișoara. Intre timp câțiva tătari, în jur de 6.000, s-au apropiat de Lugoj, în scopul cuceririi acestei cetăți și a celor din jur. Intre timp însă, ai noștri aflând despre aceasta, i-au atacat serios pe tătari, cei din Lugoj, cei din Lipova, cei din Posa (Posakastely, azi Coștei, lângă Lugoj, N.N.) au ucis în jur de 3.000 și i-au pus pe fugă. Săracii prizonieri creștini, ce fuseseră cărați de tătari prin toate locurile au fost salvați, la fel și animalele furate; restul tătarilor s-au dus la Sarad (cetate la N.E de Timișoara, N.N.) pe râul Timiș și s-au salvat în apropierea Timișoarei, ocupate ai lor.

După aceia ai noștri au sosit în fața Timișorii în duminica trinității (9 iunie, N.N.), s-au așezat între Galad și Sarat(d) și și-au făcut câteva tranșee în aceeași noapte. Au început să tragă, apoi au cucerit suburbia rascienilor (ortodocși români și sârbi, N.N.) fără pagube deosebite pe 13 iunie: după aceea au oprit artilerie și au spart zidul între cele două bastioane, încât puteau intra pe acolo între 6-8 căruțe: fapt care s-a și întâmplat căci domnul Kornis (Gaspar Kornis, general ardelean N.N.) a trecut

peste șanț și, cu ajutorul armelor de foc, a făcut multe pagube iar turcii nu au putut cu nimic se ne împiedice: ai noștri au aprins focuri în cetate, ce au fost mereu stinse de turci cu diverse lucruri umede.

Fiindcă s-a văzut că încercările de incendiere au fost zădărnice de către zelul turcilor, în fața unei biute s-a început ridicarea unei ridicături de pământ și în două zile s-a ajuns ca, printr-o spărtură mare, să se poată intra în acel bastion, lucru hotărât pe 15 ale acestei luni (iunie, N.N.).

În timp ce ai noștri dezlănțuiau zilnic atacuri periculoase, au mai fost și hărțuiele împotriva turcilor și tătarilor în afara Timișoarei: de multe ori și-au pierdut proviziile și – au mutat 100 căruțe. Incepând cu 17 iunie s-a pregătit un atac general, luându-se toate măsurile necesare pentru strângerea proviziilor iar în zorii zilei s-a trecut la atac. În acea dimineață la ora 3 în tabăra noastră a venit un tătar care, întrebat de santinelele noastre a spus că a venit de bună voie la creștini și a mai spus că a auzit din gura hanului tătarilor că acesta vrea să atace puternic tabăra creștină atunci când aceștia ar ataca cetatea și de aceea a fost amânat atacul acesteia.

Lucrul acesta s-a adeverit la ora 7 când circa 600 tătari au atacat tabăra. În fața lor au fost 200 husari ce au fost obligați să se retragă, apoi au fost trimiși în sprijinul lor mușchetarii ce s-au descotorosit de ei, trăgând cu arme și cu tunuri asupra lor. Au murit peste 50 tătari, iar dintre ai noștri nu au murit dar au fost mulți răniți din pricina săgeților. Așa încât erau unii ce păreau ca un arici din cauza săgeților: până la urmă au murit și de la noi câțiva soldați din pricina săgeților.

După ce tătarii au fost puși pe fugă hanul a venit spre tabără cu mare tam-tam și, cu strigăte îngrozitoare de “Allah, Allah”, i-a atacat pe cei din afara taberei și i-a mânat până la cercul de căruțe (ce înconjură tabăra creștină, N.N.) dar de aici tunurile au fost îndreptate spre ei (tătari, N.N.) și au fost nimeriți în plin și mai mulți oameni au fost trimiși împotriva lor, așa încât i-au pus pe fugă dar tătarii - furioși din cauza pierderilor - au înconjurat timp de trei ore tabăra pentru a găsi un loc nimerit de pătrundere dar au fost întâmpinați în așa fel încât au fost siliți să rămână pe câmp.

Apoi turcii din Gyula și mulți tătari și-au încercat norocul crezând că pot cuceri artileria sau cel puțin să o distrugă: și cei din cetate au ieșit în număr mare dar domnul Albrecht Kiral (Kiraly Albert, N.N.) a avut mare grijă de artilerie, a încărcat tunurile și a tras în desimea turcilor făcând prăpăd printre aceștia. Marile pierderi suferite i-au făcut pe turci să-și piardă încrederea căci din numărul lor total de 8.000 călăreți în mod sigur jumătate nu au mai părăsit câmpul de luptă. Ei mai aveau și un mare număr de trupe neregulate mai în spate acolo unde erau și femeile tătarilor, îmbrăcate ca și bărbații și așezate pe cai, pentru ca numărul lor să pară mai mare.

În 16 iunie erau terminate pregătirile (șanțul umplut) dar turcii aveau știrea (prin rascieni) că ai noștri vor să atace; trupele erau de părere să nu se atace, ci să se facă

noi poziții de tragere, dar până la urmă s-a hotărât să nu se mai piardă ocazia și în ziua următoare să se încerce norocul cu ajutorul Domnului iar înălțimea Sa să păstreze tabăra.

Încă în această noapte au sosit din Szolnok și Gyula 100 călăreți fără pedeștrași, în cea mai mare taină, și s-au ascuns în stufăriș la o milă depărtare de tabăra noastră și, pentru a împiedica atacul nostru, au hotărât să atace ei și tătarii.

Pe 17 iunie, dimineața devreme, ai noștri s-au pregătit de atac căci rascienii promisese să ne ajute, dar răufăcătorii s-au ascuns în pivnițele suburbiilor și în alte locuri, așa încât trabanții noștri au trebuit să atace singuri, lucru care s-a și făcut serios, începând foarte curajos atacul. În timp ce trăgeau tunurile noastre, turcii au trebuit să se retragă: curând au fost cucerite și câteva steaguri turcești, dar până la urmă ai noștri au fost siliți să se retragă datorită numărului mare de turci care au și vrut să pătrundă în oraș (ocupat de creștini, N.N.), au și pătruns la început în tabăra de care, dar au fost respinși. Atunci când cei din cetate au observat acest lucru au făcut cu pulbere și foc mult rău atât nouă cât și turcilor lor. Un locotenent a căzut în luptă iar căpitanul a fost rănit la braț.

Ai noștri, presați de acest atac, au fost nevoiți să-și lase atacul iar turcii au ieșit din nou dar au fost întâmpinați cu foc și pulbere în așa fel încât au rămas pe loc peste 200 turci: turcii și tătarii din afara Timișoarei au înconjurat cu mare lărmă timp de vreo două ore tabăra noastră. Atunci când ai noștri au văzut că încep să obosească caii adversarilor au dat ordin de atac unui număr destul de mare de călăreți și pedeștrași, dar tătarii cu caii oboșiți, au observat acest lucru și au început să fugă; ai noștri i-au urmărit vreo două mile și pe mulți i-au răpus. Atunci când au ajuns la un loc cu iarbă tătarii au crezut că sunt în siguranță, dar ai noștri au trecut peste locul acela și i-au urmărit. Tătarii când au văzut aceasta nici unul nu s-a mai împotrivit, ci au lăsat totul baltă și au fugit până când caii lor nu au mai putut, fiecare salvându-se cum a putut. Atunci ai noștri au omorât, împușcat, prins ce au vrut și au găsit multe arcuri, săgeți, săbii tătărăști și multe alte lucruri, sosind în tabără cu toate acestea precum și cu prizonierii: hanul își ascunsese în stufăriș numai 500 de boi. Mulți au crezut că și hanul este printre cei prinși și au și trimis veste în tabără că au murit peste 4.000 dușmani.

Ai noștri au ajuns cu noroc din nou la Timișoara și puteau să și atace (cetatea, N.N.) întrucât nu mai erau tătarii, dar între timp turcii săpaseră neconținut șanțuri și au tras într-ai noștri și se apărau mai bine ca înainte.

De asemenea F.G. (ar putea fi Geszti Ferenc, N.N., sau Înălțimea Sa în original în text, N.N.) aflase prin spioni că în Timișoara este o garnizoană puternică, bine aprovizionată cu muniții și cu hrană asigurată de sârbi și haiducii liberi, dar că mulți dintre ei fugiseră. Totuși, F.G., fiindcă i se răriseră rândurile și ajutorul promis întârzia, nu a întreprins nimic deosebit împotriva dușmanului. În schimb, turcii așteptau și sperau

în ajutorul lui Djafer pașa (Kiafer în text, N.N.) care să vină cu o armată de 60.000 oameni. De aceea principele Transilvaniei considera ca înțeleaptă măsura de a-i ierta pe dușmani de data aceasta și să se retragă disciplinat și în liniște, fiindcă se aștepta un mare pericol pentru ai lui și pentru întreaga creștinătate.

S-a retras deci la Lipova și a făcut tabără acolo. Vroia să vadă încotro se îndreaptă dușmanul, timp ca el să-și odihnească oastea, să adune mai mult popor, să-i cheme pe secui și să mobilizeze țărănimea. Aștepta și ajutorul promis spre a se opune dușmanului cu puteri înzecite și cu ajutorul Domnului.

Când principele s-a retras, 2.000 turcii din Timișoara l-au urmărit, dar el își organizase atât de bine retragerea și a așezat mai multe trupe într-o capcană în care turcii au intrat și nici unul nu a mai ajuns la cetatea Timișoarei.

Urmează acum scrisoarea princiară transilvană pentru un domn despre faptele petrecute la Timișoara :

Din mila lui Dumnezeu, Sigismund principe al Imperiului Roman, al Transilvaniei, Valachiei și Moldovei, domn parțial al regatului Ungariei, comite al secuilor,

Mulțumim Inalt Domniei Voastre că vreți să știți felul cum s-au petrecut lucrurile la Timișoara și vă povestesc faptele în câteva cuvinte,

Deci, la început, turcii și tătarii, cu forțe egale, au asediat Lipova. De aceea noi, cu trupele noastre, a trebuit să ne unim în apropiere de Lipova, la Deva și să o eliberăm. Și când dușmanul a auzit aceasta a părăsit cu mari pierderi cetatea și noi l-am urmat, dar nu l-am prins și atunci am mers la Felnac la 3 mile de Lipova, localitate pe care am cucerit-o într-o zi. Atunci când am aflat că turcii și tătarii au făcut tabăra în jos de Timișoara, i-am întâmpinat dar ei nu au vrut să îi aștepte pe ai noștri. Noi am așteptat însă câteva zile în fața Timișoarei, sperând că dușmanul va veni, întrucât hanul tătar cu toate trupele lui și cu câțiva turci din graniță au pronit împotriva noastră. În prima zi ne-am luptat puțin cu ei, dar în ziua următoare am pornit cu o forță mai mare împotriva lor și am dat o luptă și i-am despărțit și i-am urmărit trei zile. Am omorât mulți și i-am urmărit până în tabăra lor și din nou am omorât pe mulți, cucerind mai multă muniție, alimente, corturi și, dacă am fi avut mai mult timp lumina zilei, am fi cucerit, cu ajutorul lui Dumnezeu, mai mulți tătari.

Atunci ne-am deplasat din nou spre Timișoara și, cu toate că turcii și tătarii trăgeau din cetate și ne provocau, am stat bine acoperiți, dar ne-am gândit că asediul Timișoarei - care este sediul pașei - ar necesita o forță și o pregătire mai mare așa că, cu toate că le-am provocat multe pagube, ne-am dus din nou la Lipova: situația este că ar veni ajutoare și că trupele nu ajunseseră încă dar vor veni cu muniții. Ordonasem să se facă tabăra la Zendi (Zeudi, azi Frumușeni - Arad, N.N.) lângă Lipova fiindcă trebuie să avem grijă în același timp de Moldova ca să nu se petreacă cumva o viclenie împotriva noastră, mai ales că am priceput că tătarii sunt hotărți să intre cu mare forță acolo.

La aceasta se mai adaugă faptul că i-am lăsat pe secui cu speranța că vor sosi întăririle, fapt pe care-l așteptăm și în prezent. Cu ajutorul Domnului vrem să pornim împotriva dușmanului și să nu ne mai retragem fără cauze majore și, după venirea ajutorului, să ne continuăm ceea ce am început în privința Timișoarei și a celorlalte localități.

Vă veți osteni deci ca ajutorul promis să vină cât mai repede fiindcă ar fi timpul potrivit să se întreprindă ceva împotriva dușmanului în Ungaria, luna ar fi potrivită pentru acest loc. Dumnezeu să vă ..... Dat în cetatea noastră Lipova, 27 iunie 1596.”

Ca să obțină toate acestea, principele Transilvaniei a redat secuilor toate libertățile lor, a dat sfoară în țară și a mobilizat toți cavalerii (dacă nu veneau își pierdeau averile) și s-a înarmat și le-a spus să fie în 25 iulie la Alba Iulia cu provizii pe trei luni.

Intenția principelui era să pună față-n față cu dușmanul o forță puternică și să dea o luptă cavaleriească.

Principele a aflat prin spioni, că vine împăratul turcesc în persoană, împreună cu 300.000 oameni călare și pedestri, plus 36.000 alți soldați, toți pregătiți pentru 12, 15 și 20 iunie; cu toate că pașa magi, apoi Muftii sau popii turcești cum se spune, au fost împotriva plecării lui din Constantinopol, dar părerea lui definitivă a fost să meargă împotriva Vienei și, în același timp, să se războiască cu principele Transilvaniei și apoi cu perșii. Acestea toate au fost confirmate de o mulțime de prizonieri, precum și de faptul că turcii erau iarăși activi.

Mai departe, Domnia Sa a primit știri bune de la duhovnicul său părintele Alfonso, care a fost în Spania la rege și l-a anunțat pe principe că va primi un ajutor de stat, atât timp cât va dura lupta cu turcii și a promis și galbeni de la majestatea sa.

Întâlnirea dintre persani și turci a fost cam așa: turcii au atacat cu o armată de 21.000 oameni în frumoasa cetate Jatt (? N.N.) în munții Chalderini, iar perșii au ucis 14.000 turci și au pierdut 4.000 oameni iar turcii au fugit.

După plecarea împăratului (sultanului, N.N.) în Constantinopol a fost mare foc și multe tarabe cu mărfuri prețioase au ars dar ienicerii, care de obicei se ocupă cu stingerea focului, n-au vrut acum să-l stingă din cauza împăratului care, printre altele, le-a interzis să bea vin: în timpul incendiului ei au intrat în pivnițele de vin luându-l cu sila. Și dacă n-ar fi fost nobilul Velin pașa să stingă focul ar fi dispărut L din Conbstantinopol.

După ultima luptă și multele ciocniri din ultima vreme în care au fost un număr destul de mare de tătari, hanul a îndrăznit să ceară de la regele Poloniei - oferind daruri în aur brut, argint prelucrat, reprezentând un palat și un ceas minunat, precum și portretul său gravat, călare pe o cămilă - permisiunea să intre prin teritoriul său în Germania cu 100.000 tătari, că ar fi gata să dea și ostateci precum și asigurarea că nu face nici un rău în țara acestuia: această cerere tătarească a fost respinsă de către Majestatea sa

polonă.

Dușmanii au vrut să asedieze total Lipova, dar între timp secuii s-au alăturat din nou principelui Transilvaniei, cu cavalerie și alte trupe și, de aceea, turcii au renunțat.

Turci au vrut acum, jos în Croația, să-l atace pe domnul de Herrberstein prin surprindere, dar acesta avusese știri și i-a atacat el pe turci, i-a despărțit, a omorât peste 500, și a cucerit câteva steaguri. De data aceasta dintre ai noștri au fost omorâți și răniți în jur de 70. După aceea ai noștri au asediat Constanobitz, la 7 km depărtare de Petrina, și l-au cucerit.

De altfel, în marea armată a turcilor, sub comanda lui Giafer pașa, a intrat dizenteria și au murit în jur de 5.000. Domnul Ruprecht von Eggenberg a luat drumul Vienei la 16 iulie ca să ia diferite măsuri în special pentru suburbii, să aprovizioneze populația cu vin, muniții, alimente, și - în caz de nevoie - să mobilizeze tot al 15-lea, al 10-lea sau al 5-lea om.

Trupele noastre sunt mutate de la Altenberg din Ungaria la Komarom, probabil din necesitatea de a ajuta Slovacia. Steagul imperial a fost inspectat la 18 iulie la Viena împreună cu 300 de cai minunați, 10 cai imperiali, dintre care 5 împodobiți nemțește, 2 ungurește, 3 italienește și hotărâți să plece la luptă pe 23 iulie. Dumnezeu să le dea puterea lui și noroc în luptă.“

SCURTE COMENTARII

Aici se încheie textul acestui adevărat și sintetic buletin de știri, redactat în germana medievală. Țin să adaug mulțumirile mele fostului coleg de la Muzeul Banatului din Timișoara, Horst Helfrich, cu ajutorul căruia am descifrat - acum aproape trei decenii - acest text pe care-l redăm, *in extenso*, limbii și istoriografiei românești.

Relatarea germană oferă informații despre începerea, durata și sfârșitul campaniei princiare din Banat. Corecte, în ansamblu, informațiile sunt mai sărace decât cele cuprinse în relatările alor martori oculari. Faptul se explică prin depărtarea editorului și redactorului german față de Timișoara și pe relatarea sumară pe care i-a făcut-o acel nobil transilvan ajuns în centrul Europei.

În conformitate cu regulile evului mediu, figura centrală a relatării este principele Transilvaniei. La el se referă majoritatea afirmațiilor, lui îi aparțin marile decizii și succese, chiar dacă în realitate acest principe este un biet pion manevrat de nobili și comandanți de oști pricepuți.

Scrisoarea acestui principe către un conducător de stat creștin, prin care explică situația militară și solicită ajutor militar și financiar, este o mostră a incapacității sale de a gestiona o campanie militară pornită și desfășurată în condiții favorabile. Oprirea asediului Timișoarei are motivații ușor puerile, iar lașitatea se ascunde în spatele unor repetate cereri de ajutor.

Încetineala cu care s-a desfășurat campania, lipsa de reacție princiară la momentele favorabile au fost cauzele care au condus la această retragere fără glorie, într-un moment în care Timișoara putea fi cucerită.

În cuprinsul relatării germane sunt câteva aspecte extrem de concrete, cum ar fi de exemplu pregătirea atacului și lupta din 17 iunie. Aceasta înseamnă că informatorul publicației germane a participat personal la această luptă și cunoștea detaliile, pe care le-a povestit redacției.

THE SIEGE OF TIMIȘOARA IN 1596 ACCORDING TO A GERMAN NARRATION OF THAT TIME

Summary

The Banat was one of the European regions which was many times presented in the news bulletins, those ones called “neue Zeitung” in German, or “Avviso” in Italian, possible to be named “the newspapers” of those times. Among the news of the moment of 1594–1598 when the Holy League started the war against the Ottomans, there are some we abstract as they regard the siege against the strong citadel of Timișoara. The narration is a medieval chronicle like and the related facts may circumspectly received as overdrawn and the ciphers may be reduced with 50% in most of the narrated cases. The German narration supplies a lot of data on the starting moment, the duration and the end of the Banatian campaign. The central character is Sigismund Bathory and to him belong the great decisions and the positive results even if that prince was not else in his real life but a pawn in the hands of the nobles and the armies commandants. Even if correct the data are less than those ones belonging to other eyewitnesses. This could be a result of the distance between the German editor and Timișoara or of the brief narration that the Transylvanian gentleman offered to him when coming in the middle of Europe. The letter that the prince sent to a Christian State leader in order to explain the military situation and also to ask for some military and financial support is but a sample of his inability to manage a military campaign which began under favourable circumstances. There are also in the German narration some extremely concrete aspects concerning the siege preparation and the battle of the 17th of June. What means that the German paper informer took personally part in the battle, and he told the publisher the details he had directly known.